ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ
στην υπόθεση 310/87 *

I — Εκθεση των πραγματικών περιστατικών

1. Ο Jacobus Stempels, υπάλληλος της Επιτροπής από την 1η Σεπτεμβρίου 1958, υπηρετών στις υπηρεσίες του γενικού γραμματέα, συνταξιοδοτήθηκε ως ειδικός σύμβουλος βαθμού Α 2 την 1η Δεκεμβρίου 1986.

2. Ο Stempels ειδοποίησε, με επιστολή της 26ης Οκτωβρίου 1976, το διευθυντή προσωπικού για την αλλαγή της οικογενειακής του καταστάσεως, η οποία επήλθε κατόπιν του διαζυγίου του. Στην επιστολή αυτή αναφέρει πληροφορίες που έλαβε από μια υπάλληλο της υπηρεσίας προσωπικού, σύμφωνα με τις οποίες η αλλαγή αυτή της οικογενειακής του καταστάσεως δεν θα μετέβαλλε τις αποδοχές του.

3. Ο Stempels, ο οποίος συντηρούσε μια κόρη, συνέχισε να λαμβάνει, κατ' εφαρμογή των άρθρων 1, παράγραφος 1 και 2, του παραρτήματος VII του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: κανονισμός υπηρεσιακής καταστάσεως), το επίδομα συντηρούμενου τέκνου και το επίδομα στέγης.

4. Με έγγραφο της 23ης Μαρτίου 1983, ο προϊστάμενος του τμήματος « διοικητικά και οικονομικά δικαιώματα » της Γενικής Διευθύνσεως Προσωπικού και Διοικήσεως ειδοποίησε τον Stempels ότι η Διοίκηση έκανε δεκτή την αίτησή του να λαμβάνει το επίδομα συντηρούμενου τέκνου για την κόρη του, για την περίοδο από 1ης Ιανουαρίου 1983 μέχρι 31ης Δεκεμβρίου 1983.

5. Στο πλαίσιο της εκκαθαρίσεως των χρηματικών δικαιωμάτων του Stempels ως συνταξιούχου, οι διοικητικές υπηρεσίες της Επιτροπής διαπίστωσαν ότι ο Stempels εξακολούθησε να λαμβάνει μέχρι της συνταξιοδοτήσεώς του το επίδομα στέγης, τούτο δε κατά παράβαση του άρθρου 1, παράγραφος 2, του παραρτήματος VII του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, το οποίο προβλέπει ότι ο διαζευγμένος υπάλληλος δεν έχει δικαίωμα στο επίδομα στέγης παρά μόνον αν έχει ένα ή περισσότερα συντηρούμενα τέκνα.

6. Ο διευθυντής προσωπικού ειδοποίησε με έγγραφο της 9ης Δεκεμβρίου 1986 τον Stempels ότι η Επιτροπή αποφάσισε να εφαρμόσει σ' αυτόν το άρθρο 85 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, κατά το γράμμα του οποίου κάθε ποσό που ελήφθη αχρεωστήτως αναζητείται αν ο λαβών γνώριζε την αντικανονικότητα της καταβολής ή αν η αντικανονικότητα αυτή ήταν τόσο εμφανής, ώστε να μην μπορούσε να την αγνοεί. Ο προϊστάμενος του γραφείου αποδοχών δήλωσε στις 12 Ιανουαρίου 1987 στον Stempels ότι η αναζήτηση αφορούσε το ποσό των 627022 βελγικών φράγκων (BFR), που αντιστοιχούσε στο επίδομα στέγης που έλαβε αχρεωστήτως για την περίοδο από 1ης Ιανουαρίου 1984, ημερομηνία από την οποία έπαυσε η κόρη του Stempels να συντηρείται από αυτόν, μέχρι 1ης Δεκεμβρίου 1986, ημερομηνίας συνταξιοδοτήσεως του ενδιαφερομένου.

7. Κατόπιν ανταλλαγής αλληλογραφίας η οποία παρέμεινε άκαρπη, ο Stempels άσκησε διοικητική ένσταση στις 5 Μαρτίου 1987, με την οποία ζήτησε να παραιτηθεί η Επιτροπή από την απόφαση αναζητήσεως του αχρεωστήτως καταβληθέντος επιδόματος στέγης, ισχυριζόμενος ότι δεν συντρέχουν οι προϋπο-

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

θέσεις που αναφέρει το άρθρο 85 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως.

8. Η Επιτροπή κοινοποίησε στον ενδιαφερόμενο με έγγραφο της 15ης Ιουλίου 1987 την αιτιολογημένη απόφασή της, με την οποία απέρριψε τη διοικητική αυτή ένσταση.

II — Εγγραφη διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων

1. Με δικόγραφο που κατέθεσε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 12 Οκτωβρίου 1987 ο Stempels άσκησε προσφυγή με την οποία ζητεί την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής της 15ης Ιουλίου 1987.

2. Ο *Jacobus Stempels*, προσφεύγων, ζητεί από το Δικαστήριο:

— να κρίνει άκυρη και χωρίς αποτέλεσμα την απόφαση με την οποία αφαιρείται το ποσό των 627022 BFR από τα ποσά που του ανήκουν ως συνταξιούχου υπαλλήλου·

— κρίνοντας κατά πλήρη δικαιοδοσία, να υποχρεώσει την αντίδικο να καταβάλει στον προσφεύγοντα όλα τα ποσά που του έχουν ήδη κρατηθεί·

— να υποχρεώσει την αντίδικο να καταβάλει στον προσφεύγοντα τόκους προς 6 % επί των εν λόγω ποσών από της ημερομηνίας που αφαιρέθηκαν από τα ποσά που του έχουν καταβληθεί·

— να καταδικάσει την αντίδικο στα δικαστικά έξοδα.

3. Η *Επιτροπή*, καθής η προσφυγή, ζητεί από το Δικαστήριο:

αφού εξεταστεί ως μάρτυρα την Delauche, εφόσον χρειαστεί:

— να απορρίψει την προσφυγή·

— να κρίνει κατά νόμο επί των δικαστικών εξόδων.

4. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετά από ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε την έναρξη της προφορικής διαδικασίας χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

III — Λόγοι και επιχειρήματα των διαδίκων

1. Ο *Stempels* υποστηρίζει ότι το άρθρο 85 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως στηρίζεται στη σκέψη ότι, εκτός από τις δύο εξαιρέσεις που προβλέπονται στη διάταξη αυτή, δηλαδή ότι ο λαβών είχε γνώση της αντικανονικότητας της καταβολής ή ότι η αντικανονικότητα ήταν τόσο εμφανής ώστε να μην μπορεί να την αγνοεί, η διοίκηση πρέπει να θεωρήσει τον λαβόντα ως καλόπιστο· κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν έπρεπε να αναζητήσει αν στη συγκεκριμένη περίπτωση ο ενδιαφερόμενος γνώριζε την παραβιασθείσα διάταξη του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, δεδομένου ότι δεν απαιτείται η γνώση του κανονισμού αυτού από τον λαβόντα.

Η Επιτροπή δεν μπορεί να υποστηρίζει ότι ο προσφεύγων είχε γνώση της αντικανονικότητας· αντιθέτως, η συμπεριφορά της διοικήσεως ήταν τέτοια ώστε να οδηγήσει τον προσφεύγοντα στη σκέψη ότι ενεργούσε νομίμως. Ο προσφεύγων ειδοποίησε τη διοίκηση για το διαζύγιό του και δεν ήταν έργο του να ελέγξει τη συνέχεια που δόθηκε σ' αυτή την πληροφορία· η Επιτροπή δεν μπορεί να τον κατηγορήσει ότι σε κάποια στιγμή ήταν κακόπιστος.

Το άρθρο 85 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως μπορεί να εφαρμοστεί μόνο αν η

αντικανονικότητα της καταβολής ήταν σε τέτοιο σημείο εμφανής ώστε να μην μπορεί να ερμηνευθεί ότι οφείλεται σε πλάνη του υπαλλήλου η οποία προκλήθηκε από άγνοια του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως.

Η έννοια του υπαλλήλου ο οποίος καταβάλλει συνήθη επιμέλεια και έπρεπε να είχε αντιληφθεί την αντικανονικότητα στην οποία προέβη η διοίκηση πρέπει να κριθεί in abstracto. Το Δικαστήριο δέχτηκε πάντα την κρίση αυτή in abstracto, όπως στις δύο αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 1973 (Kuhl, 71/72, Rec.1973, σ. 705) και της 11ης Οκτωβρίου 1979 (Berghmans, 142/78, Rec. 1979, σ. 3125) σχετικά με ζήτημα αναζητήσεως του αχρεωστήτως καταβληθέντος, και στην απόφαση της 18ης Μαρτίου 1975 (Acton, 44, 46 και 49/74, Rec.1975, σ. 383) σχετικά με τη μη καταβολή των ημερών στάσεως εργασίας κατόπιν απεργίας των υπαλλήλων. Η αναζήτηση είναι επομένως επιτρεπτή μόνον όταν ο μέσος υπάλληλος, καλός οικογενειάρχης, έπρεπε να αντιληφθεί την εμφανή αντικανονικότητα της ενεργείας της διοικήσεως.

Κακώς ισχυρίζεται η Επιτροπή ότι η σύγκριση μεταξύ του εκκαθαριστικού σημειώματος του μισθού του Δεκεμβρίου 1983 και του αντίστοιχου σημειώματος του Ιανουαρίου 1984, μήνα κατά τον οποίο ο προσφεύγων δεν ελάμβανε πλέον το επίδομα συντηρούμενου τέκνου, έπρεπε να επισύρει την προσοχή κάθε λογικά επιμελούς υπαλλήλου στο ότι η καταβολή του επιδόματος στέγης γινόταν αχρεωστήτως. Τα εκκαθαριστικά σημειώματα αποδοχών δεν διαφωτίζουν τους υπαλλήλους για την αιτιολογία των διαφόρων κονδυλίων και δεν ήταν έργο του ενδιαφερομένου να εξακριβώσει αν ο ατομικός του φάκελλος ήταν εντάξει. Δεν μπορεί να θεωρείται ο υπάλληλος ότι γνωρίζει όλες τις διατάξεις του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, εκείνες μάλιστα του παραρτήματος VII του κανονισμού αυτού οι οποίες είναι και ιδιαίτερα περίπλοκες. Ο προσφεύγων δεν ασχολήθηκε κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του με θέματα λογιστικά ή με ζητήματα που συνδέονται με τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως. Η συζήτηση που είχε ο ενδιαφερόμενος το 1976 με μια υπάλληλο της διοικήσεως δεν αφορούσε το ζήτημα του επιδόματος στέγης.

Εξάλλου, ακόμη κι αν ελαμβάνετο υπόψη μια κρίση in concreto, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι ο προσφεύγων επέδειξε πολύ μεγάλη επιμέλεια.

2. Η *Επιτροπή* υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με την ερμηνεία που έδωσε ο γενικός εισαγγελέας Mayras στο άρθρο 85 στις προτάσεις του επί της προαναφερθείσας υπόθεσης Kuhl, η αγωγή αναζητήσεως χωρεί υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: ο υπάλληλος πρέπει να έχει λάβει αχρεωστήτως ορισμένα ποσά· δεν έπρεπε να είναι καλόπιστος ή έστω και αν δεν μετείχε καθόλου της ευθύνης, έπρεπε να είχε πράγματι γνώση της αντικανονικότητας της καταβολής? η πλάνη της διοικήσεως, έστω κι αν δεν προκλήθηκε από τον υπάλληλο, δεν αποκλείει την αγωγή αναζητήσεως, εκτός εάν η τελεσθείσα αντικανονικότητα παρέμεινε άγνωστη στον υπάλληλο και αν αυτός δεν μπορούσε κανονικά να τη γνωρίζει διότι δεν ήταν καθόλου εμφανής.

Αν εφαρμοστούν αυτές οι προϋποθέσεις στην προκειμένη περίπτωση, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι ο προσφεύγων έλαβε αχρεωστήτως το επίδομα στέγης από την 1η Ιανουαρίου 1984 ως την 1η Δεκεμβρίου 1986. Δεν μπορεί ασφαλώς να υποστηριχθεί ότι ο ενδιαφερόμενος προκάλεσε την πλάνη της διοικήσεως, αλλά μπορεί να γίνει δεκτό ότι γνώριζε πραγματικά την αντικανονικότητα της καταβολής. Οσον αφορά το βάρος αυτής της αποδείξεως, το Δικαστήριο δέχθηκε με την απόφαση της 11ης Ιουλίου 1979 (Broe, 252/78, Rec.1979, σ. 2393) ότι μια λογική ερμηνεία του άρθρου 85 οδηγεί μάλλον στην απαίτηση ότι ο λαβών το αχρεωστήτως καταβληθέν ποσό πρέπει να παράσχει τα στοιχεία κρίσεως που καθιστούν ευλογοφανή την προβαλλομένη άγνοια. Τα στοιχεία που επικαλείται ο προσφεύγων, δηλαδή ότι ειδοποίησε τη διοίκηση για το διαζύγιό του, ότι δεν έπρεπε να εξακριβώσει τη συνέχεια που δόθηκε στην πληροφορία αυτή και ότι δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ήταν κακόπιστος, δεν είναι ουσιώδη. Αντι-

θέτως μάλιστα, ο προσφεύγων ενημερώθηκε ήδη από το 1976, κατόπιν συζητήσεως που είχε με μια υπάλληλο της διοικήσεως, ότι η χορήγηση του επιδόματος στέγης συνδεόταν με την ύπαρξη συντηρούμενου τέκνου. Η κατάργηση του επιδόματος συντηρούμενου τέκνου, τον Ιανουάριο του 1984, θα έπρεπε να τον ωθήσει να αναρωτηθεί για το βάσιμο της διατηρήσεως του επιδόματος στέγης.

Η απαίτηση που εξέφρασε το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα απόφαση Broe να ερευνάται αν η αντικανονικότητα της καταβολής ήταν τόσο εμφανής ώστε ο ενδιαφερόμενος να μην μπορεί να την αγνοεί δεν σημαίνει ότι ο υπάλληλος απαλλάσσεται από κάθε προσπάθεια σκέψεως, αλλά ότι θα πρέπει να ερευνάται αν μπορούσε να διαφύγει το σφάλμα από έναν υπάλληλο με συνήθη επιμέλεια. Τα εκκαθαριστικά σημειώματα αποδοχών αποτελούν έγγραφα λογιστικού περιεχομένου τα οποία αποτελούν εκτέλεση αποφάσεων εκκαθαρίσεως που ελήφθησαν προηγουμένως και οι οποίες αποτελούν τη δικαιολογία τους. Η κατάργηση του επιδόματος συντηρούμενου τέκνου κοινοποιήθηκε στον προσφεύγοντα με έγγραφο της 23ης Μαρτίου 1983 και η διατήρηση του επιδόματος στέγης δεν μπορούσε να τον ωθήσει στο να πιστεύει θεμιτά ότι η διοίκηση δεν υπέπεσε σε σφάλμα.

Το Δικαστήριο δεν αρνήθηκε οποιαδήποτε εκτίμηση in concreto του επιμελούς υπαλλήλου. Στην προαναφερθείσα απόφαση Broe αφιέρωσε δύο κρίσεις οι οποίες αφορούσαν ιδίως τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως και το βαθμό του ενδιαφερομένου υπαλλήλου. Η προαναφερθείσα υπόθεση Berghmans είναι διαφορετική αφού η συμπεριφορά της διοικήσεως αναγνωρίστηκε ότι μπορούσε να δημιουργήσει στη σκέψη του ενδιαφερομένου εύλογη βεβαιότητα ότι δικαιούνταν τα καταβληθέντα ποσά. Στην προαναφερθείσα απόφαση Acton, ασφαλώς έκρινε το Δικαστήριο ενόψει των δικαιωμάτων ενός προτύπου υπαλλήλου που αντιμετωπίστηκε in abstracto, αλλά δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι η επιλογή αυτή αποκλείει, υπό άλλες περιστάσεις, κρίση στην οποία παρεμβάλλονται προσωπικά στοιχεία του ενδιαφερομένου.

Ο προσφεύγων, υπάλληλος ανωτέρου βαθμού, ασχολήθηκε επί έτη με τη διαχείριση πιστώσεων της γενικής γραμματείας, πράγμα που αποδεικνύει επαρκώς την πνευματική του ικανότητα να εξακριβώνει τα εκκαθαριστικά σημειώματα αποδοχών. Η εφαρμογή του άρθρου 85 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στους υπαλλήλους που έχουν ως έργο την εφαρμογή του κανονισμού αυτού.

F. A. Schockweiler
εισηγητής δικαστής